

BOŻENA KOSZEL-PLESKACZUK <https://orcid.org/0000-0002-4013-5343>

Archiwum Uczelniane i Centrum Historii Politechniki Białostockiej

Centrum Historii Politechniki Białostockiej

ABSTRACT

The History Center of the University of Technology in Białystok

A long-standing process of establishing a museum at the University of Technology in Białystok was successfully concluded in November 2017, when the History Centre of the University of Technology in Białystok was founded. The History Centre is a place collecting exhibits relevant to the university's history and technological development throughout the years. Another purpose of the Centre is to enhance the University's prestige by various didactic and promotional activities.

Keywords: History Centre, the University of Technology in Białystok, technology and technique history, education

Słowa kluczowe: Centrum Historii, Politechnika Białostocka, historia techniki i inżynierii, edukacja

Tworząc Centrum Historii Politechniki Białostockiej (dalej: Centrum Historii PB), uczelnia nawiązywała do zachowania dziedzictwa kultury w dynamicznie rozwijającej się sferze nauki i techniki. Przez pojęcie techniki należy rozumieć całokształt środków i działań wchodzących w zakres działalności człowieka związanych z powstawaniem dóbr materialnych, a także umiejętnością posługiwania się wytworzonymi przedmiotami. W związku z powyższym technika jest trwale związana z produkcją, a wiedzę, która się do niej odnosi, określa się mianem inżynierii. Nauki techniczne, wśród których występuje wiele dyscyplin naukowych (np. budownictwo, elektrotechnika, informatyka, mechanika), zajmują się działalnością badawczą w odniesieniu do techniki. Historia techniki zatem dostarcza nam wiedzy z zakresu minionych zdarzeń, na które składały

się różne czynniki prowadzące do odkryć w zakresie m.in. pozyskiwania energii, inżynierii materiałowej czy budowy i eksploatacji maszyn. Historia cywilizacji kształtowała się dzięki filozofii, sztuce i literaturze, ale jednocześnie budowana była na podstawie takich dziedzin naukowych jak matematyka, astronomia, fizyka. Na rozwój cywilizacji ogromny wpływ mieli więc technicy i inżynierowie. Postęp techniczny był bowiem jednym z głównych czynników wpływających na rozwój cywilizacji.

Konwencja Rady Europy z Faro¹ określa dziedzictwo kultury następująco:

zbiór zasobów odziedziczonych z przeszłości, które ludzie identyfikują, niezależnie od stanu własności, jako dowód i reprezentację swoich nieustannie ewoluujących wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Zawiera ono w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem w ciągu dziejów².

W otoczeniu zasobów dziedzictwa kultury należy wskazać dziedzictwo techniki, które dzieli się na trzy zasadnicze kategorie: dziedzictwo przemysłowe, dziedzictwo inżynierii oraz dziedzictwo techniczne. Ze wskazanych kategorii dziedzictwa techniki obiekty muzealne gromadzone w Centrum Historii PB mieszczą się w grupie dziedzictwa inżynierii i klasyfikowane są według dyscyplin w obszarze nauk technicznych oraz w grupie dziedzictwa technicznego badanego według metod historii, mianowicie technika w ustalonych kontekstach. Artefakty gromadzone przez Centrum Historii PB powinny spełniać zasadnicze kryteria: waloru historycznego, tematycznego oraz proveniencji obiektu.

Problem wartościowania gromadzonych obiektów muzealnych jest nieodzownym elementem procedury konserwatorskiej. Analizując wartość poszczególnych obiektów podczas procesu oceny ich zachowania, kierowano się zwłaszcza autentycznością, unikatowością, wartością historyczną, zachowaniem funkcji obiektu, wartością estetyczną, edukacyjną i specjalnego znaczenia³. Na unikatowość obiektu mają wpływ różne cechy, które pozostają w korelacji z innymi wartościami, m.in. zachowanie funkcji obiektu bez względu na upływający czas, sprawność techniczna prezentująca wcześniejszą technologię, autentyczność wyrażająca bezpośredni związek obiektu z wydarzeniami lub postaciami historycznymi, niejednorodność krajobrazu kulturowego zachowana dzięki zachowaniu obiektu/ zespołu obiektów⁴. Analizując wartość historyczną przez każdorazowe odwołanie do związku obiektu z wydarzeniem lub postacią historyczną, należy się powoływać na wyniki badania autentyczności danego obiektu i jego integralności. Wiele danych, które uzyskujemy przez wartość historyczną, wykorzystujemy jako podstawę

¹ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, <https://rm.coe.int/1680083746> [dostęp: 14.08.2018]. Traktat otwarto do podpisu przez państwa członkowskie oraz przystąpienia przez Unię Europejską i państwa trzecie w dniu 27 października 2005 roku. Konwencja oparta została na założeniu, iż wiedza i korzystanie z dziedzictwa stanowią część praw każdego człowieka do uczestnictwa w sferze życia kulturalnego wedle definicji ujętej w Powszechnej deklaracji praw człowieka.

² Cyt. za: W. Affelt, *Dziedzictwo techniki, jego różnorodność i wartości*, „Kurier Konserwatorski” 2009, nr 5, s. 5.

³ *Ibidem*, s. 11–18.

⁴ Międzynarodowa karta konserwacji i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych; postanowienia i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 roku, http://www.ochrona.zabytki.lodz.pl/data/other/karta_wenecka.pdf [dostęp: 14.08.2018].

wartości edukacyjnej. Wartość zachowania funkcji stanowi wartość konserwatorską. Wyraża ona dążność do zachowania pierwotnej funkcji obiektu. W stosunku do dziedzictwa techniki znacznie łatwiejsze wydaje się zachowanie sprawności urządzenia w celu jego uruchomienia i prezentacji, jednak ma się to nieco inaczej w stosunku do obiektów budowlanych. Z definicji wartości estetycznej wynika, iż jest to oddziaływanie określonego zasobu dziedzictwa na społeczeństwo. Zatem pojęcie „estetyczny” oznacza działający/wpływający na zmysły. Obiekty gromadzone w muzeach mają moc oddziaływania na zwiedzających, gdyż poruszają wyobraźnię, wywołują doznania, budzą skojarzenia itp. „Wartość estetyczna obiektu technicznego oznacza jego moc pobudzania poznawczego i jako taka może stać się wiodącą, nadrzędną i generującą postrzeganie innych wartości kulturalnych”⁵. Prawdziwy (niesfałszowany) zabytek techniki stanowi doskonale źródło poznawcze. Decydują o tym dwa zasadnicze elementy: prezentacja oraz interpretacja. Pierwszy ze wskazanych elementów ma za zadanie precyzyjnie przekazać określone treści dzięki właściwie przygotowanej aranżacji informacji, dostępności i infrastrukturze interpretacyjnej obiektu. Przez interpretację natomiast należy rozumieć podejmowanie czynności mających na celu zaprezentowanie oraz zrozumienie znaczenia obiektów zabytkowych dzięki publikacjom, wykładom czy szkoleniom⁶. Wartość specjalnego znaczenia określa ważną rangę danego obiektu i jest kryterium nadzwyczajnym. W wypadku obiektów technicznych można mówić o wartości specjalnego znaczenia, jeżeli np. pokazuje on istotne przemiany w rozwoju techniki czy inżynierii bądź jest unikatowym świadectwem tradycji technicznej⁷.

Centrum Historii PB jest najmłodszą jednostką wśród muzeów uczelni wyższych. Oficjalne powołanie nastąpiło 23 listopada 2017 roku na mocy Uchwały nr 190/XI/XV/2017 Senatu Politechniki Białostockiej. Centrum Historii PB funkcjonuje w strukturze Biblioteki Politechniki Białostockiej jako jednostka o nazwie Archiwum Uczelniane i Centrum Historii Politechniki Białostockiej (dalej AUiCH PB). Organizacja Centrum Historii PB i jego działalność skupia się wokół dwóch głównych filarów: muzeum uczelni wyższej i historii rozwoju nauki i techniki.

Trudne początki

Inicjatorem stworzenia miejsca prezentującego wydarzenia z życia uczelni był inż. Mirosław Bujanowski (il. 1). Pamiątki w formie fotografii, dokumentów, wycinków prasowych oraz przedmioty z zakresu techniki zaczął gromadzić od lat 80. XX wieku. M. Bujanowski pełnił wówczas funkcję członka komisji likwidacyjnej, zajmującej się kasacją majątku uczelni. W trakcie prac komisji wnikliwie oceniał każdy przedmiot. Obiekt uznany za cenny był zabezpieczony przed uszkodzeniem lub zniszczeniem i przechowywany.

⁵ W. Affelt, *op. cit.*, s. 16.

⁶ The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=efsp_pub_articles [dostęp: 14.08.2018].

⁷ W. Affelt, *op. cit.*, s. 18.

II. 1. Inżynier Mirosław Bujanowski. Fot. W. Walendziuk, Zbiory AUICH PB

Pierwsze kroki zmierzające do utworzenia muzeum w Politechnice Białostockiej podjęto w 1998 roku. Zbliżała się 50. rocznica powołania uczelni i z tej okazji dr hab. inż. Kazimierz Cywiński zwrócił się do M. Bujanowskiego z pomysłem zorganizowania wystawy. Wówczas nie osiągnięto zamierzonego celu, jednak nie przeszkodziło to w snuciu dalszych planów utworzenia muzeum w strukturach uczelni.

Pierwszą ekspozycję zainaugurowaną w dniu 7 lutego 2007 roku na Wydziale Elektrycznym nazwano Muzeum Elektryczności Politechniki Białostockiej. W tworzeniu wystawy zaangażowani byli m.in. M. Bujanowski, Andrzej Gryczko, dr inż. Wojciech Walendziuk i inż. Piotr Mingielewicz. Liczba gromadzonych eksponatów wciąż rosła. W celu zabezpieczenia wystawianych obiektów na drugim piętrze korytarza Wydziału Elektrycznego wystawiono starą jesionową szafę z przeszklonymi drzwiami. Chcąc jednak zapewnić eksponatom odpowiednie zabezpieczenie i przechowywanie, wystąpiono w grudniu 2007 roku do Jego Magnificencji Rektora Politechniki Białostockiej prof. dr. hab. inż. Joannicjusza Nazarki z prośbą o zakup gablot na potrzeby tworzonego muzeum. Podjęte działania zaowocowały utworzeniem ekspozycji o nazwie „Eksponatorium ALMARIA”.

M. Bujanowski na tym nie poprzestał. Nadal gromadził przedmioty związane z historią Politechniki Białostockiej. 5 listopada 2012 roku JM Rektor Politechniki Białostockiej prof. dr. hab. inż. Lech Dzieńsić powierzył mu funkcję pełnomocnika rektora ds. tworzenia Izby Pamięci Politechniki Białostockiej (dalej: Izby Pamięci PB). W 2014 roku do prac nad utworzeniem Izby Pamięci PB włączył się mgr Krzysztof Pleskaczuk. M. Bujanowski zmarł 25 września 2017 roku, jednak prac nad utworzeniem Izby Pamięci PB nie zaprzestano. Kontynuatorem jego działań był mgr K. Pleskaczuk, który nawiązał wówczas współpracę z prorektorem ds. nauki prof. dr. hab. inż. Andrzejem Sikorskim oraz dyrektorem Biblioteki Politechniki Białostockiej mgr Joanną Putko. Rezultatem prac było powołanie Centrum Historii PB.

Miejsce ekspozycji

Centrum Historii PB ma swoją siedzibę na Wydziale Mechanicznym. Pomieszczeniem przeznaczonym na ekspozycje stałą oraz wystawy czasowe jest stara sala Senatu, przekazana na rzecz Izby Pamięci PB w 2012 roku. Przestrzeń zaadaptowana na potrzeby Centrum Historii PB wymaga remontu i w związku z tym w planach przewidzianych na dostosowanie starej sali Senatu do potrzeb Centrum Historii PB zakłada się kilka stref wystawienniczych.

Pierwsza strefa (wejściowa) będzie uzmysławiała odbiorcy, jaką instytucją jest Politechnika Białostocka, a strefa druga umożliwi zwiedzającemu zapoznanie się z historią uczelni, zwłaszcza z jej początkami. Obie strefy przeznaczone zostaną na ekspozycję stałą. Zatem w tym miejscu odpowiemy sobie na dwa zasadnicze pytania: „Skąd przychodzimy?” oraz „Kim jesteśmy?”, niejako wedle dzieła z 1897 roku wybitnego artysty Paula Gauguina⁸.

Kolejne dwie strefy wystawiennicze przeznaczone zostaną na wystawy czasowe. W pierwszej zaplanowanej wystawie czasowej postaramy się odpowiedzieć na trzy pytania: „Skąd przychodzimy?”, „Kim jesteśmy?” i „Dokąd zmierzamy?”⁹ w kontekście do siedmiu wydziałów znajdujących się w strukturze Politechniki Białostockiej.

W odniesieniu do omówionych wystaw i zgromadzonych obiektów kierowano się w głównej mierze następującymi kryteriami: unikatowością, historycznym znaczeniem oraz wartością naukową. Duży nacisk położono na udokumentowanie historii uczelni, rozwoju architektury, elektrotechniki, telekomunikacji, zapisu dźwięku, inżynierii budowlanej, rozwiązań inżynierskich z zakresu budowy maszyn oraz przyrządów naukowo-badawczych.

Charakterystyka zbiorów

Największą grupę zbiorów Centrum Historii PB stanowią zdjęcia, które szczególnie interesowały M. Bujanowskiego podczas gromadzenia przedmiotów związanych z historią uczelni (il. 2). Fotografie – o szerokiej tematyce – przedstawiają zwłaszcza wydarzenia odbywające się w jej murach. Poczynając od inauguracji roku akademickiego, poprzez święto Politechniki Białostockiej, odwiedziny znamienitych postaci ze świata polityki i kultury, aż po budowę, w której brali także udział studenci w ramach czynu społecznego. Szeroki zasięg tematyczny wymaga usystematyzowania zbioru w obrębie poszczególnych tematów oraz segregacji chronologicznej. Zgromadzono 7164 zdjęć obejmujących lata 1950–2013. Wśród nich 6064 fotografie były autorstwa M. Bujanowskiego, a pozostałe pochodzą od ofiarodawców, m.in. emerytowanych i czynnych zawodowo pracowników uczelni¹⁰. Niewiele spośród zebranych zdjęć nie posiada opisu. M. Bujanowski starał się

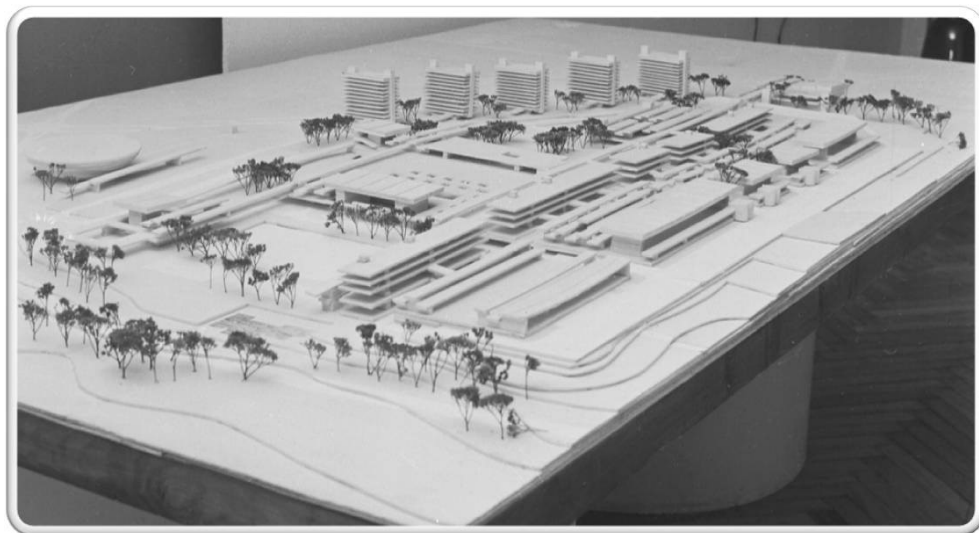
⁸ I. Wojnar, *Trzy wymiary estetycznej samowiedzy człowieka*, „Sztuka i Filozofia” 1994, nr 8, s. 77.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ W pracach ewidencyjnych udział wzięli dr hab. inż. Bogusław Butryło oraz mgr Krzysztof Pleskaczuk. *Spis dokumentów i materiałów spisanych w Katedrze Elektrotechniki i Metrologii – materiały zgromadzone przez Mirosława Bujanowskiego*, 21.02.2018 roku, s. 1–34, AUICH PB.

uzupełnić każdą fotografię o opis prezentowanego na niej wydarzenia czy miejsca. Braki w opisach są konsekwencją nagłej i niespodziewanej śmierci „kolekcjonera historii”.

W zbiorach Centrum Historii PB znajdują się również cenne dokumenty, które były przedmiotem zainteresowań M. Bujanowskiego. Znaczna ich część została rozpoznana i opisana, jednak wymaga szczegółowego opracowania przez systematyzację i nadanie jej układu chronologiczno-rzeczowego. Zakres chronologiczny dokumentacji to lata 1949–2014. Ponadto wśród materiałów drukowanych znajdują się dyplomy, honorowe odznaczenia czy wycinki prasowe związane tematycznie z rozwojem uczelni, foldery okolicznościowe oraz publikacje z okazji rocznic istnienia Politechniki Białostockiej.

II. 2. Zdjęcie makiety zagospodarowania gruntu na miasteczko akademickie Politechniki Białostockiej. Projekt opracowali architekci Waldemar Hinc i Andrzej Trzaska. Zbiory AUiCH PB

Wydzielony zespół eksponatów stanowią płyty gramofonowe i pocztówki dźwiękowe (76 pozycji inwentarzowych). Te pierwsze były środkiem służącym do rozpowszechniania nagrań dźwiękowych aż do końca lat 80. XX wieku. Pocztówki dźwiękowe, produkowane od końca lat 60. do początku lat 80., stanowiły odmianę płyty gramofonowej. Zbierane pieczołowicie przez M. Bujanowskiego są ważnym elementem w historii ewolucji zapisu dźwięku od formy poziomej linii falistej do postaci cyfrowej¹¹. Ponadto są dowodem na rozwój technologii uwidoczniiony w metodach zapisu dźwięku i urządzeniach służących do odtworzenia zapisu dźwiękowego.

Charakterystycznym zbiorem eksponatów dla każdego muzeum o profilu technicznym jest zespół historycznych urządzeń technicznych, aparatury czy instrumentów służących do badań. Wśród najcenniejszych zbiorów Centrum Historii PB znajdują

¹¹ M. Kominek, *Zaczęło się od fonografu...*, Warszawa 1986, s. 15.

się: wciąż działająca żarówka Edisona, w nienaruszonym stanie z 1920 roku, projektor optyczny pełniący funkcję diaskopu i epidiaskopu (il. 3), projektor Leitz, kalkulator elektromechaniczny, klawiatura edytorska zawierająca co najmniej trzy alfabety, pierwszy telefon komórkowy o małym zasięgu i wadze 3 kilogramów, miernik zerowania i uziemiania czy rejestrator napięcia dobowego. Wszystkie zgromadzone urządzenia stanowią przejaw myśli inżynierskiej oraz pokazują, jak ewoluowała myśl techniczna¹². Zbiory Centrum Historii PB powiększają się nieustannie przez pozyskiwanie eksponatów od darczyńców spoza uczelni, zagospodarowywanie urządzeń naukowych z poszczególnych katedr uczelni oraz spuścizny pracowników Politechniki Białostockiej. Zakup programu MONA przeznaczony do gromadzenia informacji o obiektach muzealnych umożliwi usystematyzowanie oraz merytoryczne opracowanie zbiorów Centrum Historii PB.

II. 3. Projektor optyczny – funkcje diaskopu i epidiaskopu. Zbiory AUICH PB. Fot. K. Cichoń

¹² *Naukowe pasje niezwykłych ludzi: Kolekcjoner skarbów*, <http://platontv.pl/exp?page=1&expression=naukowe+pasje&id=5957> [dostęp: 20.03.2018].

Zadania Centrum Historii PB

Głównym celem Centrum Historii PB jest dbanie o zachowanie historii rozwoju inżynierii oraz technologii, która wciąż jest doskonała. Technologię można porównać do czasu, który również nie stoi w miejscu. Rolą muzeum, poza podstawowymi funkcjami takimi jak gromadzenie, opieka nad eksponatami i badanie tychże, jest również zaprezentowanie rozwoju technologii i myśli inżynierskiej w stosunku do upływającego czasu. Centrum Historii PB wychodzi tym potrzebom naprzeciw przez podtrzymywanie pamięci, edukowanie i promowanie.

Centrum Historii PB jest miejscem przekazu wiedzy z zakresu historii techniki stosowanej w różnych sferach życia człowieka, począwszy od medycyny (bionicznej protezy ręki), poprzez komunikację (inteligentny system powiadamiania) do informatyki (sztuczne oko)¹³. Stanowi zatem miejsce naukowo-dydaktyczne, gdzie można uzyskać wiedzę o historii Politechniki Białostockiej oraz urządzeniach wykorzystywanych podczas zajęć dydaktycznych i formach rozwoju technicznego uczelni.

W zakresie promocji Centrum Historii PB będzie podnosiło prestiż uczelni przez udział w ogólnopolskich wydarzeniach kulturalno-oświatowych, prezentowanie wystaw czasowych w innych ośrodkach akademickich, tworzenie miejsca spotkań i dyskusji o rozkwicie techniki na przestrzeni lat.

Inauguracja otwarcia Centrum Historii PB planowana jest w 70. rocznicę powstania uczelni na grudzień 2019 roku. Centrum Historii PB będzie miejscem spotkań społeczności akademickiej, odwiedzin gości spoza Politechniki Białostockiej oraz punktem na mapie turystycznej miasta.

Bibliografia

- Affelt W., *Dziedzictwo techniki, jego różnorodność i wartości*, „Kurier Konserwatorski” 2009, nr 5.
- Archiwum Uczelniane i Centrum Historii Politechniki Białostockiej.
- Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, <https://rm.coe.int/1680083746> [dostęp: 14.08.2018].
- The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=efsp_publications [dostęp: 14.08.2018].
- Kominek M., *Zaczęło się od fonografu...*, Warszawa 1986.
- Międzynarodowa karta konserwacji i restauracji zabytków i miejsc zabytkowych; postanowienia i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 roku, http://www.ochrona.zabytki.lodz.pl/data/other/karta_wenecka.pdf [dostęp: 14.08.2018].
- Naukowe pasje niezwykłych ludzi: Kolekcjoner skarbów*, <http://platontv.pl/exp?page=1&expressioon=naukowe+pasje&id=5957> [dostęp: 20.03.2018].

¹³ *Odkrywcy Diamentów. Wspieramy zdolną młodzież*, <http://odkrywcydiamentow.com.pl/diamenty/stypendysci/> [dostęp: 31.03.2018].

- Odkrywcy Diamentów. Wspieramy zdolną młodzież*, <http://odkrywcydiamentow.com.pl/diamenty/stypendysci/> [dostęp: 31.03.2018].
- Spis dokumentów i materiałów spisanych w Katedrze Elektrotechniki i Metrologii – materiały zgromadzone przez Mirosława Bujanowskiego*, 21.02.2018.
- Wojnar I., *Trzy wymiary estetycznej samowiedzy człowieka*, „Sztuka i Filozofia” 1994, nr 8.